РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри легкої атлетики Харківської державної академії фізичної культури, кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента Єфременка Андрія Миколайовича
на дисертаційну роботу Аджаметової Лейля Ільясівни на тему «Індивідуальні особливості підготовки висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору до Паралімпійських ігор (за даними автоексперименту)», представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність теми. Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена об'єктивною відсутністю системних науково обґрунтованих підходів до індивідуалізації підготовки висококваліфікованих жінок-спринтерів з порушеннями зору в умовах спорту вищих досягнень. За наявності ґрунтовно розробленої теорії та методики підготовки легкоатлетів-олімпійців, відповідний напрям у паралімпійському спорті й досі характеризується фрагментарністю емпіричних даних та обмеженістю доказової бази, що зумовлює домінування інтуїтивно-емпіричних рішень у тренерській практиці. Така ситуація суттєво ускладнює досягнення стабільних високих результатів і не забезпечує повною мірою реалізацію індивідуального потенціалу спортсменок даної нозологічної групи.

У цьому контексті дисертаційна робота, побудована на матеріалах тривалого автоексперименту, не лише заповнює окреслений науково-методичний пробіл, а й пропонує доказово орієнтовану модель індивідуалізації тренувальних навантажень з урахуванням функціональних, психофізіологічних та змагальних характеристик висококваліфікованих спринтерок з порушеннями зору. Отримані автором результати мають ознаки наукової новизни, оскільки ґрунтуються на аналізі адаптаційних реакцій у

реальних умовах підготовки до Паралімпійських ігор, та вирізняються високою прикладною значущістю, що дозволяє безпосередньо впроваджувати їх у практику підготовки спортсменів-паралімпійців без додаткової адаптації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури на 2016-2020 рр. за темою «Удосконалення тренувального процесу спортсменів з обмеженими можливостями в різних видах спорту» (номер державної реєстрації 0116U008944) і на 2020-2024 рр. за темою «Перспективні напрями вдосконалення теоретичного та методичного забезпечення тренувальної діяльності у сучасному спорті» (номер державної реєстрації 0120U101061).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі, відповідно до тематики дослідження, обґрунтовано наукові положення, висновки та рекомендації. Сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження повністю узгоджуються з темою роботи. Отримані результати надають вичерпну відповідь на визначені мету та завдання дослідження. Їх достовірність підтверджується достатнім обсягом кількісних даних і проведеним дослідженням. Висновки відображають зміст і логічну послідовність дослідження, а також відповідають поставленим завданням.

Достовірність і новизна отриманих наукових результатів. Достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертаційної роботи забезпечена коректним використанням методів дослідження, а саме теоретичний аналіз, узагальнення науково-методичної літератури та інтернет-джерел; аналіз документальних матеріалів (щоденників, планів підготовки спортсменки та протоколів змагань); педагогічне спостереження; педагогічний експеримент (автоексперимент); педагогічне тестування; візометрія; кінетична периметрія; методи математичної статистики.

Здобувачка використовувала інформативні методи математичної обробки, що відповідають поставленій меті та завданням дисертації. У роботі коректно використано методи наукового дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертаційній роботі *вперше*:

- визначено зміст основних засобів підготовки, кількісні характеристики об`єму та розподіл тренувальних навантажень в річному циклі підготовки слабозорої спринтерки високої кваліфікації;
- розроблена програма застосування пліометричних вправ на різному ґрунті в річному циклі підготовки;
- описано та обґрунтовано застосування тренувань в гірських умовах на етапі безпосередньої підготовки до головних змагань року висококваліфікованої легкоатлетки-спринтерки з порушеннями зору;
- висвітлено вплив тренувальних навантажень різної величини та спрямованості на функціональний стан зорового аналізатору висококваліфікованої спортсменки з порушеннями зору.

В роботі *підтверджені і доповнені відомості* щодо:

– основ підготовки висококваліфікованих легкоатлетів з порушеннями зору;

– застосування пліометричних вправ у підготовці спортсменів;

– побудови тренувального процесу в умовах середньогір`я;

– участі спортсменів-паралімпійців в контрольних, відбіркових та основних змаганнях.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти під час підготовки навчальних та методичних матеріалів, тренерами під час складання програм підготовки висококваліфікованих спринтерів з вадами зору до основних змагань року.

Основні результати дослідження впроваджені у навчальний процес студентів Харківської державної академії фізичної культури і в практику

підготовки збірних команд з легкої атлетики в провідних спортивних закладах м. Харкова, зокрема у Комунальній установі «Харківський регіональний центр фізичної культури та спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» Харківської обласної ради, Комунальному закладі «Комплексна дитячо-юнацька спортивна школа «ХТЗ» Харківської обласної ради, Комунальному закладі «Дитячо-юнацька спортивна школа осіб з інвалідністю» Харківської обласної ради та Комунальному закладі «Міська комплексна дитячо-юнацька спортивна школа», про що свідчать відповідні акти впровадження.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п’яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 220 сторінок, з них основаного тексту – 177 сторінок. Робота ілюстрована 49 таблицями та 20 рисунками. Під час написання дисертаційної роботи опрацьовано 265 літературних джерел, з яких 129 – іноземні.

Анотація викладена українською та англійською мовами відповідає вимогам до її змісту, в стислому вигляді містить основні наукові положення та практичні результати, отримані дисертанткою в процесі виконання роботи. Представлено список публікацій автора за темою дисертації.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертаційної роботи, вказано на зв’язок з науковими планами та темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об’єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість дисертаційної роботи, подано інформацію по особистий вклад авторки та апробацію результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** «Загальні теоретико-методичні особливості підготовки висококваліфікованих спортсменів з порушеннями зору» здійснено системний аналіз сучасних теоретико-методичних підходів до багаторічної підготовки висококваліфікованих легкоатлетів та окреслено ключові закономірності побудови тренувального процесу в спорті вищих

досягнень. Узагальнення наукових джерел дозволило виявити специфічні особливості підготовки спортсменів з порушеннями зору, зокрема необхідність адаптації структури, обсягу та інтенсивності тренувальних навантажень з урахуванням їхніх психофункціональних і сенсорних обмежень. Проаналізовано особливості змагальної діяльності легкоатлетів з порушеннями зору, які визначають підвищені вимоги до технічної стабільності, просторової орієнтації та тактичної надійності. Водночас встановлено, що наявні теоретичні положення мають переважно узагальнений характер і не забезпечують достатнього рівня індивідуалізації підготовки висококваліфікованих спортсменів даної категорії, що обґрунтовує доцільність подальших емпіричних досліджень.

У **другому розділі** «Методи та організація дослідження» чітко та логічно обґрунтовано методологію й організацію дослідження, що базується на поєднанні теоретичних, педагогічних, медико-біологічних і статистичних методів, адекватних меті та завданням роботи. Дослідження виконано у форматі тривалого автоексперименту з використанням детального аналізу тренувальної та змагальної діяльності висококваліфікованої спортсменки, що забезпечило високу екологічну валідність отриманих результатів. Суттєвою перевагою методичного апарату є інтеграція педагогічного тестування зі спеціалізованими офтальмологічними методами (візометрія, кінетична периметрія), що дозволило комплексно оцінити вплив тренувальних навантажень на функціональний стан зорового аналізатора. Застосування адекватних методів математичної статистики та поетапна організація дослідження забезпечують достатній рівень наукової достовірності та практичної значущості отриманих висновків.

У **третьому розділі** «Структура і зміст тренувального процесу висококваліфікованих легкоатлеток з порушеннями зору протягом річного макроциклу (за даними підготовки Паралімпійської чемпіонки Л. Аджаметової)» на основі детального аналізу річного макроциклу підготовки висококваліфікованої слабозорої спринтерки обґрунтовано

особливості структури тренувального процесу за здвоєним циклом та закономірності хвилеподібного розподілу навантажень різної спрямованості. Отримані результати переконливо свідчать про наявність функціонального зв'язку між величиною й характером тренувальних навантажень та показниками стану зорового аналізатора, зокрема гостроти та поля зору, що виявляється диференційовано залежно від періоду підготовки. Встановлено, що надмірні за обсягом і інтенсивністю навантаження, а також швидкісно-силова й швидкісно-витривала спрямованість мають несприятливий вплив на гостроту зору, тоді як силові, координаційні вправи, вправи на витривалість та гнучкість характеризуються відносно стабілізуючим або позитивним ефектом. Узагальнені положення розділу формують науково обґрунтовані підстави для індивідуалізації підготовки легкоатлеток-спринтерів з порушеннями зору та мають безпосередню прикладну цінність для оптимізації тренувального процесу в паралімпійському спорті вищих досягнень.

У **четвертому розділі** «Особливості індивідуальної змагальної діяльності висококваліфікованих легкоатлеток з порушеннями зору протягом річного макроциклу (за даними підготовки Паралімпійської чемпіонки Л. Аджаметової)» переконливо продемонстровано взаємозв'язок між динамікою спеціальної фізичної підготовленості висококваліфікованої слабозорої спринтерки та обсягом і спрямованістю силових, зокрема пліометричних, навантажень у різні періоди річного циклу підготовки. Отримані результати підтверджують закономірний хвилеподібний характер змін рівня підготовленості та змагальної результативності, а також об'єктивну неможливість тривалого утримання пікової спортивної форми протягом усього сезону. Встановлено позитивний вплив тренувань в умовах середньогір'я на етапі безпосередньої підготовки до головних стартів сезону, що мало практичне підтвердження у вигляді покращення змагальних результатів і встановлення рекорду Європи. Визначені індивідуальні параметри змагальної практики спортсменки мають прикладне значення для

оптимізації календаря стартів і управління спортивною формою висококваліфікованих легкоатлеток-спринтерів з порушеннями зору.

У **п'ятому розділі** «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» узагальнено результати дисертаційного дослідження, окреслено їх практичну та теоретичну значущість, висвітлено та обговорено дискусійні питання.

Загальні **висновки** в цілому відповідають завданням дисертаційного дослідження. В цілому, зміст дисертації свідчить про достатній рівень підготовленості дисертанта.

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Результати проведених досліджень викладені у 10 публікаціях, серед яких 3 статті – у періодичному виданні, внесеному до міжнародної наукометричної бази Scopus, 2 статті – у фахових виданнях України, 1 стаття у збірнику наукових праць та 4 тези.

Основні теоретико-методичні положення і результати досліджень доповідалися на науковій конференції у рамках весняного фестивалю науки, присвяченої Дню науки «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров`я людини» (м. Харків, 14травня 2021); XXI Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченої Дню науки в Україні «Фізична культура, спорт та здоров`я: стан, проблеми та перспективи» (м. Харків, 16-17 грудня 2021); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченої Дню науки в Україні «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров`я людини» (м. Харків, 17 травня 2022); II Всеукраїнській науковій конференції, присвяченої Дню науки в Україні «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров`я людини» (м. Харків, 17 травня 2024); II International Scientific and Practical Conference «Global Trends in the Development of Information Technology and Science» (м. Стокгольм, 5-7 лютого 2025 року); III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні питання фізичного виховання,спорту,здорового способу та якості життя різних верств населення» (м. Харків, 25 березня 2025 року); III міжнародній науково-

практичній конференції «Підвищення фізичної працездатності різних груп населення в процесі занять фізичною культурою і спортом» (м. Ірпінь, 22-23 травня 2025 року).

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Дисертаційне дослідження Л. Аджаметової виконано на належному методологічному рівні, проте окремі положення мають дискусійний характер та потребують корегування, відповіді чи уточнень, зокрема:

1. Опис педагогічного експерименту (автоексперименту), який є ключовим методом дослідження та заявлений уже в назві дисертаційної роботи, подано недостатньо розгорнуто. Доцільним було б більш детально розкрити його сутність, логіку побудови та контрольні механізми, що підвищило б прозорість і відтворюваність дослідження (с. 65).

2. У роботі зазначається залучення рекомендацій лікаря-офтальмолога у процесі побудови тренувального процесу, проте не зовсім зрозуміло, чи стосувалися ці рекомендації виключно пліометричних вправ, чи мали ширший характер і поширювалися на інші компоненти тренувального навантаження (с. 77).

3. Потребує додаткового пояснення доцільність подання в тексті дисертації детального опису організації тренувального процесу безпосередньо перед аналізом показників зорового аналізатора. Доцільно було б чіткіше окреслити аналітичний зв’язок між цими фрагментами тексту (с. 87 і далі).

4. Виявлені коливання показників гостроти зору в різні періоди підготовки потребують глибшого інтерпретаційного пояснення з позицій гігієни тренувальної діяльності осіб з порушеннями зору, що дозволило б посилити медико-біологічне обґрунтування отриманих результатів (с. 91–92).

Зазначені дискусійні питання не впливають на загальну позитивну оцінку поданої дисертаційної роботи. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Л. Аджаметової на тему «Індивідуальні особливості підготовки висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору до Паралімпійських ігор (за даними автоексперименту)» є завершеним самостійним дослідженням, що має наукову новизну, практичне значення, відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки від 31.05.2019 р. № 759) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Дисертантка Л. Аджаметова заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:
кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент, завідувач кафедри легкої атлетики
Харківської державної академії
фізичної культури — Андрій ЄФРЕМЕНКО

Підпис Єфременка Андрія засвідчую:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Харківської державної академії
фізичної культури — Олег ОЛЬХОВИЙ

МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ * ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
Ідентифікаційний код 02928261